

Makedonští emigranti z občanské války v České republice

1. Důvod příchodu Makedonců do tehdejšího Československa

V letech 1948–1950 emigrovalo z Řecka do Československa přes dvanáct tisíc osob, z nichž většinu tvořili Řekové a Makedonci. Imigrace byla zapříčiněna občanskou válkou v Řecku v letech 1946–1949. Hlad, strach a stálé nebezpečí smrti, které často sužovaly civilní i vojensky angažované obyvatelstvo postižených oblastí, byly příčinou rozhodnutí komunistického odboje vystěhovat děti za hranice Řecka. V tomto případě jsou prezentovány dva názory na věc. Existují spekulace, zda toto opatření nebylo spíše v duchu politických zájmů, nebo takové, jaké se nám nabízí na první pohled, tedy záchranné. Například Ivan Dorovský píše: *V každém případě se proto domnívám, že to nebyl ani odsun, ani nucený odchod nebo dobrovolná emigrace. Byla to dobře nebo nepříliš zdařilá evakuace do bezpečí. Byla to jejich záchrana. Důsledky této evakuace byly pro děti i dospělé příslušníky z Řecka, kteří se ocitli po roce 1948 v Československu i v dalších tehdejších lidově demokratických zemích, ve směr nebo jednoznačně pozitivní.*¹

Evakuace se uskutečnila i za cenu roztržení rodin. Evakuace dětí probíhala v letech 1948–1949 a týkala se asi čtyřicet tisíc dětí. Šlo tedy o první vlnu emigrantů, převážně dětí. Druhou vlnu emigrace představovali dospělí muži a ženy. Mezi dospělými imigranty však mnoho evakuovaných dětí své rodiče, kteří zahynuli v bojích, už nenašlo.

Celkově odešlo z Řecka do států východního bloku víc než osmdesát tisíc osob. Do Československa jich přišlo přes dvanáct tisíc v letech 1948–1950.

¹ DOROVSKÝ, Ivan: Šedesát let, s. 26.

2. Průběh a způsob evakuace

Děti, které byly evakuovány v jarních měsících (březen – květen) roku 1948 a v roce 1949, byly evakuovány do tehdejších lidově demokratických zemí: Bulharska, Rumunska, Maďarska, Polska, Jugoslávie a Československa.

Evakovaly se děti převážně od šesti měsíců do sedmnácti let (oficiálně do patnácti let). Evakovalo se převážně nebo výlučně z vesnic lerinského, kosturského a vodenského okresu egejské Makedonie. Z nich výlučně nebo převážně makedonské obyvatelstvo měly obce² Turje (Koryfy), Orovo (Pixos), Šesteovo (Siderochory), Psoderi (Pisoderion), German (Agios Germania), Štrkovo (Platy), Čuka a spousta dalších. Tyto vesnice byly často zničeny a po válce některé z nich opět osídleny, některé další zůstaly neosídleny (například Čuka).

Organizované skupiny dětí z egejské Makedonie a Thrákie vedené takzvanými maminkami, což byly mladé ženy nebo starší dívky, přecházely v březnu a dubnu 1948 přes určené hraniční přechody do Albánie, Jugoslávie (fakticky do jugoslávské makedonské svazové republiky) a do Bulharska. Odtud pak mnohé skupiny pokračovaly vlakem (poprvé v životě, ovšem nejčastěji ve vagoncích pro přepravu dobytka) do určených míst v Maďarsku, v Rumunsku, v Československu a v Polsku. První nezbytnou přípravu na přijetí dětí z Řecka v Československu organizovala Československo-řecká společnost ve spolupráci se státními orgány v českých zemích a na Slovensku. Uvádí se, že v březnu a dubnu 1948 bylo evakuováno převážně z egejské Makedonie a z Thrákie do Československa 2 490 dětí, jiné zdroje uvádějí, že v roce 1950 bylo v Československu celkem 11 941 utečenců z Řecka, z nichž bylo 4 148 dětí. V první etapě byly děti transportovány do českých zemí a do slovenské obce Parkaň u hraničního přechodu Štúrovo.

² V závorce je uvedeno toponymum těchto obcí v řečtině.

Po nezbytné desinfekci pak odtud byly dopraveny do dnes již neexistujících kasáren v Mikulově na Moravě, která sloužila jako záchytný dětský domov. Další děti byly transportovány též do Všebořic u Ústí nad Labem. Celkem se děti přivážely na třikrát. V první etapě přijelo 794 makedonských a řeckých dětí, ale i jiných národností (děti Arumunů, sefardských Židů, Albánců, Turků a jiných). Druhým transportem bylo dovezeno 805 dětí a posledním vlakem přijelo 412 dětí z Řecka. Nově příchozí děti byly též ubytovány v záchytném středisku v Brně-Maloměřicích. Děti byly vykoupány, odvšiveny, převlečeny, nasyceny a ošetřeny. Díky výskytu četných infekčních nemocí byly děti v Brně (převážně makedonského původu) v karanténě. Po zrušení karantény putovaly děti do dalších dětských domovů, zotavoven, lázeňských hotelů, zámků, klášterů a učňovských domovů na střední a severní Moravě, ve středních, západních, východních a severních Čechách. Převážně do míst, která opustili Němci.

V domovech a učňovských zařízeních vládl velmi přísný režim. Dětem velmi chybělo matčino pohlazení.

3. Vývoj situace a postavení emigrantů v ČSR

Posléze byly děti rozděleny na popud ministerstva práce a sociální péče podle věku. To znamená, že se soustředily skupiny dětí do tří let, od tří let do šesti let, od šesti let do patnácti let a dorost, který byl zařazen do učebního poměru nebo do pracovního procesu. Pobyt dětí (i dospělých) měl několik etap. První etapu představovala příprava, příjezd, přijetí v záchytných táborech a rozmístění makedonských a řeckých dětí do ubytovacích zařízení a první evidence. Druhá etapa trvala od září 1948 do září 1950 a plynule navazovala na první. V ní došlo téměř k definitivnímu

rozmístění dětí do jednotlivých *domovů řeckých dětí*.³ V průběhu této etapy byly děti, které dovršily patnácti let a zvládly základy češtiny, zařazeny do českých národních a základních (měšťanských) škol. Děti starší patnácti let se začaly učit řemeslům v odborných učilištích státních pracovních záloh nebo začaly pracovat v textilním průmyslu (převážně dívky), v strojírenských závodech, na průmyslových stavbách a jinde. Zaměstnavatelé však odmítali příslušníky řecké a makedonské národnosti přijmout do práce, protože se s nimi nemohli domluvit a také proto, že v nich viděli nespolehlivý živel na způsob cikánů.⁴ Migranti se uplatňovali v textilním průmyslu a to zhruba třetina z nich, dále pak třetina v zemědělství a v těžbě dřeva. Více než 16 % osob začalo pracovat ve stavebnictví. Podle zprávy pracovníků ministerstva práce a sociální péče si zaměstnavatelé stěžovali na špatnou pracovní morálku, na velkou fluktuaci a absenci.

Na druhou stranu řečtí a makedonští imigranti prožívali opravdu velmi těžké chvíle, což můžeme vidět na zprávách stranického pracovníka Václava Moravce, kterého zarazila *značná izolace řeckých emigrantů od českých lidí, a to především v usídlení. Jsou to jednak izolované vesnice, v nichž řečtí soudruzi bydlí kilometry vzdáleni od českého obyvatelstva. Jsou to čtvrti ve městech, jimž se čeští lidé vyhýbají a označují je za čtvrtě cikánských Řeků*.⁵

Zpráva dále kriticky poukazovala na *špatné ubytovací možnosti v Jeseníku, Bruntále, v Žamberku, kde bydlí 10 rodin povětšinou s nemluvnaty v dřevěném "lágru" z doby okupace, a v Krnově, kde v nezdravých, tmavých místnostech o rozměru asi 3x2,5 m bydlí řecké rodiny s malými dětmi. Nebyly řídké případy, že v takových místnostech*

³ tak znělo jejich oficiální označení

⁴ DOROVSKÝ, Ivan: Šedesát let, s. 16.

⁵ Tamtéž, s. 21.

*bydlely dvě a někdy i více rodin s malými dětmi.*⁶ Nejvíce migrantů z Řecka bylo usídleno v oblasti Jesenicka, dále na Krnovsku, Bruntálsku, Žamberecku a Trutnovsku a na různých dalších místech Čech a Moravy.

4. Výuka makedonských a řeckých dětí

V dětských domovech byly zřízeny mateřské školky a děti byly roztríděny do tříd. V první a druhé třídě národní či základní školy vyučovali pouze řečtí a makedonští učitelé a od třetí třídy základní školy čeští učitelé. V těchto vyšších třídách učili řečtí a makedonští učitelé řecký a makedonský jazyk, dějepis a zeměpis Řecka.

Počet hodin v mateřštině představoval osm hodin ve 3. třídě a sedm hodin ve 4. a 5. třídě. Na jednoho makedonského nebo řeckého učitele připadalo 55 žáků. Na střední škole se děti učily všechny předměty společně s českými studenty. Soustředění asi 120 vybraných žáků z 1. a 2. třídy střední školy do zvláštních 4. ročníků mělo za cíl připravit je k závěrečným zkouškám tak, aby mohli studovat na gymnáziích. Asi sto z nich zkoušky složilo. Zbytek postupoval do učebního poměru. Na vysoké školy se dostali jednak studenti středních škol, jednak nejlepší vyučení učni. Na vysokých školách již na podzim 1952 studovalo v 1. nebo ve 2. ročníku celkem 35 makedonských a řeckých studentů, z nichž 24 v Praze a 11 v Brně.

Veškerou péčí o výuku makedonských a řeckých dětí převzalo od dubna 1951 ministerstvo školství, vědy a umění, které převedlo děti od 1. září 1951 do českých národních a středních škol v místě domovů řeckých a makedonských dětí nebo v nejbližším okolí.

Tehdejší zprávy o dětských domovech též kladně hodnotí, že téměř každý domov má svůj kulturní soubor, který obstarává zábavné a

⁶ Tamtéž, s. 21.

výchovné programy nejen v domově, nýbrž vystupuje i na veřejnosti při různých oslavách a schůzích.

5. Kulturní charakteristika makedonské menšiny v ČR

Příslušníci makedonské etnické skupiny žijí v České republice více méně roztroušeně na mnoha místech, převážně však ve městech. Přišli k nám většinou jako děti ve věku šest měsíců až sedmnáct let.

Z původního počtu kolem čtyř tisíc osob různého pohlaví a stáří, který se uvádí pro rok 1950, jich dnes v České republice žije pravděpodobně méně než jedna desetina. Na základě anonymního dotazníku (1994) Semináře balkanistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity spolu se Společností přátel jižních Slovanů v České republice se dotazníky rozeslaly na 127 známých adres. Vyplněných dotazníků se vrátilo celkem 30 a to z Hradce Králové, Duchcova, Prahy, Ostravy, Brna, Jeseníku, Rýmařova, Zubří, Mohelnice, Mladé Boleslavi, Mikulovic u Jeseníku, z Javorníku, České Skalice, Bíliny, Šumperka, Rožnova pod Radhoštěm a Tišnova. Nejstarší z respondentů byl narozen roku 1924 a nejmladší roku 1965.⁷ V současné době žije v ČR již šest generací Makedonců.

Zejména ti, kteří přišli do ČR již v dospělém a starším věku (a dnes již v podstatě téměř bez výjimky nežijí) ovšem pokračovali i v novém prostředí v patriarchálním způsobu života, houževnatě se bránili přizpůsobení se novému prostředí a odlišným manželským a rodinným vztahům. Dosti těžko se adaptovali. Pokračovali i ve způsobu přípravy potravy, na jaký byli zvyklí v původním domově. Emancipační tendence na ně nijak podstatně nezapůsobily a tudíž nezměnily chování a způsob jejich života. Pro tyto dvě generace byla a je příznačná větší rodinná a etnická soudržnost, větší uzavřenost, snaha izolovat se od majoritního

⁷ DOROVSKÝ, Ivan: Makedonci žijí mezi námi. Brno 1998, s. 267.

obyvatelstva. Tyto generace se proto adaptovaly na odlišný život v jiném společenském prostředí pouze navenek, zatímco vnitřně si uchovaly převážně patriarchální charakter.⁸

To vše je ovšem již minulostí. Převážná většina dnešních Makedonců udržuje tradici svátků podle českého (katolického) kalendáře, z tradičních makedonských sátků udržují především obyčeje na *Božik a Veligden* (vánoce a velikonoce). Doma dnes komunikují se členy rodiny převážně nebo výhradně česky, vzácně makedonsky a česky nebo řecky. Tyto aspekty svědčí o postupné asimilaci. Většina Makedonců má (nebo měla) rodiče, sourozence a příbuzné v Řecku, ale mnozí z nich mají rodinu i v dnešní Makedonské republice, dále také v Austrálii, Polsku, Bulharsku, Kanadě, USA, v Německu, Argentině, v Maďarsku a Slovinsku.

Od roku 1993 na počátku léta (květen, červen) se koná pravidelné kulturní setkání příslušníků makedonské etnické skupiny v České republice a příslušníků dalších etnických skupin, které organizuje Společnost přátel jižních Slovanů.⁹

⁸ DOROVSKÝ, Ivan: Makedonci, s. 274.

⁹ <http://www.spjs.cz/index.php 5.11>. 2009